

legnagyobb fogyatékosága, hogy nem veszi kellő mértékben figyelembe a nyelvi tények formális sajátosságait, a modern nyelvtudomány alapvető hiányossága pedig abban rejlik, hogy lényegében mindmáig érzéketlen maradt a nyelv gondolatközvetítő funkciója és a jelentés problematikája iránt. A tanulmány megjelenése óta eltelt évtized ez esetben is igazolta Benveniste-et: napjaink nyelvtudománya egyre fokozottabban érdeklődik a szemantikai kérdések iránt, s a jelentés nem egy nyelvelméletben kapott központi helyet.

Már a fent vázoltakból is nyilvánvalóvá válik: egy sajátos arculatú, sajátos nézeteket valló nyelvész könyvét kapta kézhez az olvasó Benveniste tanulmánykötetével. A felvetett problémák időszerűségét mi sem bizonyítja jobban, mint az a tény, hogy Párizsban nemrégén ugyanilyen cím alatt napvilágot látott Benveniste újabb tanulmánygyűjteménye.

JUNGER Ferenc

AZ OPTIMIZMUS ÓHAJA ÉS LEHETŐSÉGE

Alberts Bels: *Szembesítés*. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1976

A „nemzedék” a kultúrában sohasem csupán biológiai jelentéssel bír, akaratilag is összehozható szervezetlen társadalmi csoport. Főleg azért nem, mert, mivel az idősebb generáció sem teljesen homogén — még az azonos vagy legalábbis a hasonló világnézetűek táborában sem —, a fiatalabbak számukon az adott értékek és viszonylatok mágnesteréhez is igazodhatnak, nem látván maguk előtt olyan feladatokat, melyeket egyedül ők, mindaddig ismeretlen formában, esetleg az idősebbek meggyőződéseinek ellenére, oldhatnának meg. Alberts Bels lett prózaíró mindenestre nem tartozik azok közé, akik képtelenek szabadulni a

„megálmodott álmok” bűvköréből s lemondanak arról, hogy a tekintélyek készpénzként kapott igazságainak jól védett bunkerébe sáncolják magukat. Még sincsenek különproblémái, művében egyén és nemzedék nálunk szokatlan közvetlenséggel feltételezi egymást. A kettő vágyott harmóniája pedig a tágabb értelemben vett közösség etikáját lendítené a már korábban kitűzött, de még mindig meghódítatlan objektív utópia felé. Regényének főhőse, egy fiatal szobrászművész annyira humanizált, hogy még a tudatalattija is csupán úgy incselkedik vele, hogy papoló polgári humanista álmodat látat vele. Őnála nem a divatos irracionalista receptek mozgatják a belső erőket, hanem az a közösségyszomjazó kedély, amelyet az orosz klasszikusoknál megszokhattunk. Azonban a mai kor tágra nyílt szemű embere ő, aki az öntudat percében mosolyog a közelmúlt ordaskorában

már megméretett értékű báranyerkölcson. Persze, túlságosan is résen vagyunk ahhoz, hogy rögtön ne kezdjünk gyanakodni: nem a mi álmunkat álmodja-e meg Riger, Bels hőse? Előrebocsáthatjuk: Bels igazságai megélték, tehát önértékűek és nem tukmáltak.

Képzeljünk el egy Nietzschét, akiből hiányzik az amoralitás. Fából vaskarika? Csak látszólag, mert bizonyítékként Bels műve áll előttünk. Hőse a legkevésbé sem naiv, legalábbis abban az életében nem, ami környezetétől (és részben a művészetétől is) többnyire elrejtve s csak számunkra megközelíthetően, az akart tudatosság ellenére, majdnem önműködően burjánzik. Ez egy pillanatig sem kételkedik, hogy az evilági létnek az állandó ellentmondás, a magunk igazának az érvényesítése a motorja. A baj abban mutatkozik, hogy míg a sportokban a szabályok nyilvánvalósága mellett az ellenfél közvetlenül is látható, addig a mindennapi élet sokféleképpen helyettesíthető a közmegegyezés törvényeibe, s az ellenfél sincs mindig testközelben. E káoszban egyedül a művész útmutatása lehet hiteles, pusztán csak azért, mert jóindulat az alapja: mert a saját egyéni igazságát nem a többség ellenére keresi. Túlfűtöttsége többek között így nyilvánul meg: „Az az elvem, hogy úgy érdemes élni, ha jól kihasználók minden percet. Meggyőződésem, az emberek többsége ismeretlenül meglopja önmagát, hisz csak az egyhatodát éli le intenzíven annak az időnek, amikor a szeme nyitva van, és az agya működik.” Felsőbbren-

dűség és alázatosság, amit a hagyományos felfogás egymást kizáró ellentétnek tud, vagy amiről a modern pszichológia kimutatta, hogy az egyik csupán látszata is lehet a másiknak — mesterkéletlen egységet alkot Riger erkölcsében. Ő éli azt, amit Brecht hirdetett: az alkotóművész csak úgy lehet egyszerre haladó és teljességre törekvő, ha bemegy a tömegbe. Az újabb regényben erre többek között Updike, Trifonov és Tublin mutatott példát. Ez azonban jobbára csak az eredmény, a felszín, ami kívülről is szembeűnő hősi munkakerkölcsében és társadalmi életében. Legbelül, abban a már említett életben többnyire csak külső optimizmust lankasztó ellentmondásokat találunk. A lelkesedésnek útonútfélen ki kell állnia a tények próbáját. Riger azonban a valósággal is olyan szívósan küzd, mint műtermében a holt anyaggal.

Az ellenség nemcsak akkor veszélyes, ha láthatatlan, hanem akkor is, ha túl közel van: Juris Rigernek egyenesen a családjába férközött: a család egykori tagjai közül az ételszemléletek nemcsak alkatt tekintetében különböznek, hanem nemzedéki hovatarozás szerint és — ami a legrosszabb — előjeleikben is. Riger nagypapja még a Vörös Hadsereg kitüntetett katonája, apja már kétszínű, az emberi természettel „okosan” spekuláló ügyvéd, akinek köszönhetően legidősebb fia a náci ideológia, végül pedig a háború áldozata lesz. Rudolf, a középső testvér már bátyja bűnét jóváteendő, önkéntesként csatlakozik a németeket ki-

űző szovjet egységekhez, s aki előtt apja, cinizmusa mellett, azért is el-lenszenves, mert egoizmusával magyarázza, hogy anyjuknak idő előtt meg kellett halnia, s hogy végső soron ő is olyan súlyosan megsebesült, hogy a regényidőben bekövetkező haláláig hajszoltsággal kell pótolnia, ami az életteréből kivезett. S közöttük a legfiatalabb, a szobrász; az ő elhivatottságával, etikus önzése által meszszebb látó társadalmiságával az is megfér, hogy a széthúzó család reménytelenül békítő papja legyen. Ahány családtag, annyi életkor és alkat, annyi sors és világnézet. Mi ebben a törvény és mi a véletlen? Igaz-e, amit az öreg csavargó állít, hogy a titok csupán annyi, mi szerint „jókor kell születni”. Azt jelenti-e ez, hogy az idősebbeket olyanoknak kell elfogadnia, amilyenek, mert a felelősség nem őket terheli, hanem körülményeiket? A fiatalon fasisztává lett Harald sem futhat vakvágására, ha az új világháború után születik. De vajon?

Hiszen a „mindentudó nagy tanító”, az emberek többségének igényére süket rendszerében sem volt köszönet! Mit érnek etikai jelszavaink, ha magunk is egy irányzat, egy szerencsésen jó történelmi pillanat termékei vagyunk? Lehet-e büszke az új nemzedék, ha mindent (még a szocializmusok közül is a jobbat) készen kapott? — Végül, a halál gondolatával való megküzdés után természetesen a feloldódás is eljön a művész kifejezési kényszerének és a modern családi élet nagyságának és kicsinyességének vállalásában.

Befejezésül csak annyit jegyznék meg, hogy a felesleges bűnügyi körítés ellenére (amivel kapcsolatban az utóbbi oldalon derül ki, hogy a vizsgálóbíró a főhős lelkiismeretével azonos, a bűntény, a szobrok megsemmisítése pedig csupán fikció) Bels ismeri és alkalmazza a korszerű prózáírói eljárásokat.

VAJDA Gábor

S Z Í N H Á Z

CSONKA ÖTLETEK

Csúfosan gyengén kezdődött ez az évad a szabadkai színház mindkét társulata számára. Silány művek, felemás rendezések, kidolgozatlan, jellegtelen színészi játékok.

Szót sem érdemelne egyik produkció sem, ha nem lenne bennük — a szöveghez való megengedhetetlenül önkényes viszonyulás mellett —

Miodrag Zupanc: *Bela ruža za Dubljansku ulicu*. Szabadkai Népszínház, szerbhorvát együttes. Rendező: Jovan Putnik m. v. Díszlettervező: Hupkó István. Jelmez: Anna Atanacković. Színészek: Jelisaveta Kovačević, Irena Jakočević, Milica Ostojić, Snežana Bečarević, Geza Ko-